

ELSA LAULA

Elsa Amborg

DIHTE STAALEHKE NYJSENE

NORD-TRØNDELAG
TEATER

ÅRJELHSAEMIEN
TEATERE

Tråante2017
1917-2017

OM Å SPRENGE GRENSER

Forestillingen om Elsa Laula ble til i samarbeid mellom Åarjelhsaemien Teatere og Nord-Trøndelag Teater i 2012. Den har turnert i både Norge og Sverige for et stort publikum. Fem år etter premieren får teatrene stadig henvendelser om å vise den, og i forbindelse med hundreårsmarkeringen av det første samiske landsmøte har nettopp denne forestillingen stor relevans. Elsa Laula Renberg var en sentral aktør i denne avgjørende epoken i samisk historie. Hennes gripende kamp og ubendige tro på en lysere fremtid for sitt folk føyer henne inn i historien som en av verdens markante kvinner. Vi er stolte over å presentere forestillingen om Elsa Laula under Tråante 2017.

God fornøyelse!

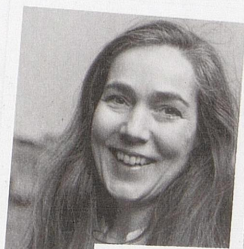
Hilsen

Cecilia Persson

Teatersjef Åarjelhsaemien Teatere

Nora Evensen

Teatersjef Nord-Trøndelag Teater

Nora Evensen

Cecilia Persson

RAASTH TSÖÖPKEDH

Vuasahtalleme Elsa Laulan bïjre aktene laavenjostosne sjugniehtovvi gaskem Åarjelhsaemien Teatere jïh Nord-Trøndelag Teater jaepien 2012. Dïhte lea fealadimmesne orreme bïjre jarkan dovne Nöörjesne jïh Sveerjesne jïh gellie vuartasjæjjah åtneme. Vïjhte jaepieh premieeren mænngan teaterh ahkedh gyhtjelassh åadtjoeh dam vuessiehtidh, jïh tjuetiejaepiemierhkesjimmien sjïekenisnie dehtie voestes saemien rijhketjåanghcoste daate vuasahtalleme lea joekoen sjyöhtehke. Elsa Laula Renberg lij akte åajvoeh aktöore dennie vihkeles boelhkesne saemien histovrijisnie. Altese stöerre gæmhpoeh jïh jaahkoe akten tjuavkadåbpoe båetijen aajkan sov almetji åvteste dïhte histovrijen sijse tjaanga goh akte dejstie veartenen stööremes nyjsenæjjijste. Mijjïeh garmeres ihke åadtjoe vuasahtallemem Elsa Laulan bïjre åehpiedehtedh heevehtimmesne Tråante 2017.

Murriedidie!

Heelsegh

Cecilia Persson

Teaterenåejvie Åarjelhsaemien Teatere

Nora Evensen

Teaterenåejvie Nord-Trøndelag Teater

KJÆRE PUBLIKUM!

Å skildre et menneskeliv kan være som å sette sammen biter av et knust spill.

Ville Elsa Laula Renberg kjent seg igjen om hun fikk se seg selv i et slikt spill?

Kanskje hun ville si at det var akkurat slik hun mang en gang hadde følt seg; splittet og knust – bak den berømte stolte masken?

Omsorgen for storfamilien, deltakelse i reindriften under alle forhold og tiltakende møtevirkosomhet og reising i forbindelse med kampen for et rettferdig liv for samefolket og bedre sameksistens på tvers av grenser – alt dette skulle hun klare samtidig. Konflikten mellom liv og lære kan bli tydelig for en som står fram for en sak og kritikken er nådeløs om man feiler. Hvilke forutsetninger må til for et menneske for å klare alt dette? Hun kom jo fra helt vanlige kår, men hadde både vilje og mot. Som Aung San Suu Kyi måtte hun noen ganger velge politikken framfor familien, og det kostet. Når hun sier: "Jag är en människa, som du" – gir hun oss andre et hint om at det er mulig å kjempe for det vi tror på.

God opplevelse!

Liv Hege Nylund
Regissør

Liv Hege Nylund

ELSA LAULA RENBERG

Noen ganger når jeg kjenner meg overveldet av livets krav som kvinne, mor og politiker, så går tankene mine til Elsa Laula Renberg. Det er ikke uten grunn at hun er blitt et ikon for samebevegelsen, og for likestillingsarbeidet i det samiske samfunnet. Vi kjenner den stolte posituren hennes fra eldre fotografier. Vi kan lese ordene hun skrev, vi kjenner beskrivelsene fra hennes samtid. Hvem var mennesket, kvinnen bak alt dette? Gjennom dette teaterstykket blir vi invitert inn i hennes verden. Vi blir kjent med det komplekse mennesket, med den sterke viljen og rettferdighetstroen, men også med tvilen og usikkerheten.

En bemerkelsesverdig kvinne. Et brennende hjerte. En standhaftig forsvarer av sitt folk. Gjennom henne fortelles også historien om vårt folk. Riksgrenser skjærer gjennom vårt hjemland, statenes beslutninger har tilfeldige og uforutsigbar konsekvenser og skaper interne konflikter. Vi opplever framveksten av en ødeleggende assimileringspolitikk, vi erkjenner sosiale problemer og forstår at den tradisjonelle samiske kvinnerollen ikke alltid hadde rom for kvinner som ville noe mer.

Den skikkelsen som trer fram fra dette bakteppet har satt sine spor. Historien om henne er et tidsbilde, men er også en fortelling om myndiggjøring, om selv å ta tak i sin situasjon, om framtidstro, om vilje og evne.

Aili Keskitalo
Sametingspolitiker

Aili Keskitalo

Muvhten aejkien gosse damtem manne leam deavhteme jieleden krievenassijste goh nyjsenæjja, tjidhtjie jïh politihkere, dellie Elsa Laula Renbergem mäjhtijem. Ij leah gejhkie-ligke satne akte ävtéguvvie sjïdteme saemiesiebride jïh mïrrestallemebarkose saemien siebriedahkesne. Mijjïeh damtebe altese garmeres guelmiem bääries guvvijste. Mijjïeh maehtebe baakojde lohkedh mejtïe tjeeli, mijjïeh buerkiestimmide altese tïjjeste damtebe. Gïe lij almetje, nyjsenæjja gaajhken daan duekesne? Daan teaterestuhtjen tjïrrh bööresovvebe altese veartenen sïjse. Mijjïeh äahpenibie dejnie ellies almetjinie, dejnie nænnoes væljojne jïh reaktavoetejaahkojne, men aaj juerine jïh ovjearsoesvoetine.

Akte joekoen sjïere nyjsenæjja. Buelije vaajmoe. Akte mij stenkielaakan sov äålmegem vaarjele. Elsan tjïrrh aaj histovrije soptsesävva mijjen äålmegi bïjre. Rïjhkeraasth mijjen hïejmelaanten tjïrrh juhtïeh, staaten sjäjsjalimmïeh saah mah jïh ovveanhdamme konsekvensh utnieh, jïh sisnjelds ovvaantoeh sjugnïedïeh. Mijjïeh dääjrebe aktem assimileradimmïepolitihkem mij sjïdtedeminie jïh goerpedahta, mijjïeh sosijaale dääriesmoerh byjhkesjïbie jïh guarkebe dïhte aerpïevuekien saemien nyjseneräälla idtji iktesth nyjsenæjjah tjeekh mah maam akt vielie sjïhtin.

Daate gaagkoe mij scenan duekeste jæjhta lea sov gïejh laahpeme. Histovrije Elsan bïjre lea akte tïjjéguvvie, men aaj akte soptsese faamoestehemen bïjre, jïjtje sov tsïehkiem kreetptjestïdh, jaahkoen bïjre bæetijen aajkan, væljoen jïh maehtesvoeten bïjre.

Aili Keskitalo
Saemiedigkiepolitihkere

VEIEN TIL ELSA LAULA

Elsa Laula Renberg levde og virket i Mosjøen, byen jeg vokste opp i.

Mosjøen hadde, i min oppvekst, som de fleste byer, statuer av kjente menn, men ingen statuer av kvinner. Av dette kom ønsket om, i 2011/12, å lage en forestilling om Vapsten/Vefsn-kvinnen Elsa Laula Renberg for å synliggjøre og løfte fram en av Nordens kvinnelige pionerer.

I jubileumsåret 2017 blir det statue av Elsa Laula Renberg i Mosjøen, så det nytter å bruke teater som påvirkning.

Hvem var Elsa Laula Renberg? Mytene om henne er mange, men som ofte når det gjelder kvinner er lite skrevet ned. Det er mye skriftlig materiale om de politiske møter og reiser, men hvem var mennesket Elsa Laula Renberg. Hvem var hun i hverdagen; med reindriften, ektemann, 6 barn og samtidig stor politisk aktivitet. Det er ingen nålevende som har møtt henne. Hun døde mens barna var små. Ingen av barnebarna har derfor møtt sin berømte aahka.

I 1996 lagde Årjelhsaemien Teatere i Sverige og Norge en forestilling om Elsa Laula Renbergs barndom og politiske oppvåkning, med manus av Mikael Niemi. I den forbindelse ble det noen fine samtaler med hennes sønn, Thomas jr. (død 2008) Han var en mann av få ord, men han fortalte at moren var fullt og helt aktiv i reindriften som en riktig reindriftskvinne og samisk mor skal være, og at hun samtidig reiste mye.

Dette tente nysgjerrigheten i enda sterkere grad. Hvordan var det mulig å være så allsidig på den tiden, hvilke valg måtte hun ta, og hva måtte hun ofre. Hvordan ble hennes visjoner og arbeide møtt av storsamfunnet og av det samiske samfunnet? Hvilke hersketeknikker ble hun som kvinne og aktivist utsatt for på den tiden?

Vi måtte finne ut mer om denne bemerkelsesverdige kvinnen enn det de utallige møtereferatene og avisutklippene fortalte. Avisers sterke mishagsytringer mot henne ga hun aldri motsvar på. Det måtte finnes historier i familien og hennes nærområder som kunne si mer om mennesket Elsa Laula Renberg og livet hennes.

Reisen for å finne Elsa var i gang.

I mai og juni 2011 reiste jeg rundt i hennes fotspor med lydopptaker: Mo i Rana, Bleikvassli, Mosjøen, Majavatn, Røyrvik og Hattfjelldal. Det ble mange timer med opptak av fantastiske samtaler og refleksjoner, og det meste forblir mellom oss kjære samtalepartnere.

På vegne av manusforfatterne, Liv Hege Nylund, Cecilia Persson og meg selv, takkes alle informanter. Ingen nevnt, ingen glemt, men spesielt takk til Elsa Laula Renbergs familie som fortalte oss det de visste, eller hadde blitt fortalt. De viste og veien til andre informanter som kunne hjelpe oss videre på veien.

Takk også til Vefsn Museum og Gærjah/Sørsamisk Bokbuss for bistanden med kildemateriell i arbeide med teatermanuset om Elsa Laula Renbergs liv og gjerning.

Ada Einmo Jürgensen

INFÖR LIF ELLER DÖD?

SANNINGSORD I DE LAPPSKA FÖRHÅLLANDENA

AF

ELSA LAULA.

Elsa Laula utgir boken «Inför lif eller död?» i 1904

LITTERATURLISTE FOR MANUS, ELSA LAULA

Inför lif eller död? av Elsa Laula

Samenes første Landsmøte – red. Peder Borgen

Årjel-saemieh – Samer i sør, div. utgaver

Saemien Sijte, Jubileumsskrift

Fatmomakke Sameforening 1904-1979

Nordlendinger til tusen – Nordlys Forlag

Spor etter mødrene – Vefsn Museum

Far etter fedrane, div. årganger – Vefsn Museum

Skrevet for livet (Samiske kvinner tar til ordet i begynnelsen av 1900-tallet) – Anne Vuolab, Umeå Universitetet

Ottar 1976 – Tromsø Museum

Aviser: Nordlands Folkeblad, Dagposten, Nidaros, Trondhjems Adresseavis, Umeåbladet, Idun, Vestfinmarkens Socialdemokrat, Aftenposten, Norrbottens-Kuriren, Härjedalen, Østersunds-Posten, Waren Sardne, Stockholm Dagblad, Ny Tid, Samefolket.

29. november 1877

Født på Trallerud i Susendal.

1898: Ny skolelov satte en stopper for opplæring i samisk**1904**

Sendt til Stockholm på vegne av samene i Lycksele og Åsele for å fremføre klagemål over urimelige forhold.

Er med og stifter Lapparnas Centralförbund i Stockholm.

1904

Tok realskole i Örebro og jordmorskole i Stockholm.

1904

Utgir boken «Inför Lif eller Död».

1905: Unionsoppløsningen**1905**

Audiens hos kong Oscar 2.

1908

Gifter seg med Thomas Renberg. Sønnen Olaf Kristoffer blir født i Toven.

1910

Er med og stifter "Brurskankens Lappiske kvindeforening".

1910

Datteren Marie blir født i Toven.

1911

På reise i Finnmark med misjonær Masoni for å oppmuntre samene til å organisere seg.

1911

Datteren Marie dør av hjernebetennelse.

1913: Kvinner får allmenn stemmerett i Norge**1915**

Sønnen Thomas Reinholdt blir født på Reinfjellet.

1914

Møter i Trondheim sammen med Thomas. Holder foredrag.

6. februar 1917

Samenes første landsmøte.

1916

Sønnen Olaf Kristoffer dør av tuberkulose på Kysthospitalet i Bergen.

1919

Sønnen Gustav Arvid blir født på Reinfjellet.

August 1917

Datteren Ebba Kristine Margrete blir født på Reinfjellet.

1921

Finsk forsker Lagercrantz oppsøker Elsa Laula Renberg i Mosjøen.

1921

Datteren Elsa Marie blir født. Elsa Laula Renberg er nå 44 år.

1931

Dør av tuberkulose på sykehjem i Brønnøysund 22. juli, 54 år gammel. Thomas 16 år, Ebba 14 år, Gustav 12 år og Elsa 10 år.

1924

Nominert på 2. plass på samelisten i Nordland for stortingsvalget.

PRESENTASJON AV KUNSTNERISK TEAM

CECILIA PERSSON er teatersjef ved Åarjelhsaemien Teatere og er en allsidig skuespiller, vokalist og forfatter med master innen drama, teater, film og samisk kultur fra universitetet i Umeå. Hun har hatt skuespilleroppdrag for bl.a. Riksteatern, Dalvadisteatern, Estrad Norr/Läns kulturen i Jämtland, Beaivvas Sami Teahter, Samiska Teatern, Rikskonsertene, Profilteatern og Tv2. Hun har også vært vokalist i forskjellige sammenhenger bl.a. under VM i skiskyting i Östersund. Som dramatiker har hun bl.a. skrevet libretto til joikeoperan *Skuvle Nejla*. I 2008 ga hun ut boken *Silpegaaltije (Ur Silverkällan)*.

ADA EINMO JÜRGENSEN er freelance koreograf og sceneinstruktør. Oppdrag for teatere som Beaivváš Sámi Našunálateahter, Nord-Trøndelag Teater, Nordland Teater samt frie grupper og i ulike samarbeidsprosjekter.

Regi/koreografi for *Klemetspelet* Hemnes Kommune, Leirskardalen 2013-17.

Teatersjef ved Åarjelhsaemien Teatere 2002-2013.
Nordland Fylkes Kulturpris, Vefsn Kommunes Kulturpris, Statens Seniorstipend for kunstnere.

HILDE SKANCKE PEDERSEN er utdannet ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole i Oslo og ved forfatterstudiet, Universitetet i Tromsø. Hun har bred erfaring som scenograf og kostymedesigner for teater, dans, opera, film og fjernsyn, og har formgitt mange teaterplakater.

I sitt kunstneriske arbeide er hun påvirket av natur, miljø, kultur og omgivelser fra steder hun har bodd, og Finnmark i særdeleshet. Som billedkunstner er hennes hovedverk utsmykningen til plenumssal og foajé i Sametinget. Hun arbeider også med performance, scenetekst og kunsthåndverk, og som kurator.

Hun har arbeidet med Åarjelhsaemien Teatere tidligere, i produksjonen *Jasat*. *Elsa Laula* er hennes første produksjon for Nord-Trøndelag Teater.

KUNSTNERISK TEAM

SKUESPILLER

CECILIA PERSSON

MANUS

ADA EINMO JÜRGENSEN, LIV HEGE NYLUND
OG CECILIA PERSSON

REGI

LIV HEGE NYLUND

REGIASSISTENT OG INSPISIENT

ADA EINMO JÜRGENSEN

SCENOGRAFI, KOSTYME OG PLAKATDESIGN

HILDE SKANCKE PEDERSEN

MUSIKALSK KONSEPT

FRODE FJELLHEIM

OVERSETTELSE OG SPRÅKKONSULENT

ELLEN BULL JONASSEN

DEKORMALERI

HILDE SKANCKE PEDERSEN OG GERD KARLSSON

KOSTYMESØM

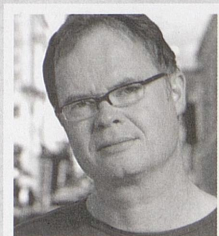
KARI-BRITT NILSEN, NORDLAND TEATER

SMINKE

BJØRG RØNNING

LIV HEGE NYLUND er skuespiller, regissør og tidligere teatersjef ved Nord-Trøndelag Teater 2009-11. Liv Hege har i flere av sine regi- og skuespilleroppdrag hatt fokus på kvinners liv og i 2000 fikk hun Nord-Trøndelag fylkes likestillingspris for monologen *Sabina*, etter en roman av Karsten Alnæs. Hun har vært en aktiv pådriver for flere og større amatørprosjekter, og har hatt regi på flere samproduksjoner, som *Der Stjernan bor*, *Sjå dagar skal koma* og *Trekkfuglen*. Liv Hege Nylund blir snart å se i monologen *Skam deg, Mayliss!* som har premiere på Nord-Trøndelag Teater 16. februar.

FRODE FJELLHEIM er komponist og musiker, utdannet ved Trøndelag musikkonservatorium og bosatt i Trondheim. Han har vært frilans musiker og komponist, bl.a. i oppsetninger ved Nord-Trøndelag Teater, Trøndelag Teater og Rikskonsertene.

Han har skrevet bestillingsverk til bl.a. Festspillene i Nord-Norge (2000), Telemarkfestivalen, Vinterfestuka i Narvik og Osafestivalen. Siden 1997 har han komponert musikk for dokumentarer og serier på NRK og en rekke kortfilmer.

På 1990-tallet startet han Jazz Joik Ensemble, som seinere skiftet navn til *Transjoik*. Bandet har gitt ut fem album, i tillegg til at Fjellheim selv har gitt ut tre soloalbum.

Fjellheim driver et eget plateselskap: Vuelie.no, og er nå ansatt som professor i musikk ved Nord Universitet. Han har komponert åpningslåten til Disney-filmen *Frost (Frozen)*, 2013.

Foto: Espen Storhaug

ELSA LAULA RENBERGS NÆROMRÅDE I NORGE

Den stiplede linjen viser forflytningene den dramatiske sommeren med sykdom i flokken.

Elsa Laula Renberg talte samenes rettigheter gjennom samtaler og sin bok «Inför Lif eller Död».

LAPP - SAME - FINN?

Samene er blitt kalt forskjellig; lapp, same, finn. Også Elsa Laula brukte "lapp" som lenge var det offisielle navnet på samene. Derfor har vi i alle autentiske sitater brukt benevnelsen "lapp".

På landsmøte i Trondheim 1921 ble det gjort følgende vedtak: *"Det samiske landsmøte beslutter at opta samernes eget gamle navn og heretter bare benytte dette."*

Fra da av kalte vi oss altså samer.

Alle taler og møtereferater i stykket er autentiske. Fortellingene fra hverdagsliv og reindrift kommer fra informantene.

HATTFJELLDAL

SAMESAKEN ER FORTSATT DAGSAKTUELL

Nordlands Avis
(Hedmark Tidning)

Samene kan ikke samles og ikke bli et fastboende folk.

Ingen samekvinne er så kjent både blandt sine egne og blandt nordmenn og svensker som Elsa Laula Renberg i Velsn. Hun har

- Øyfjellet vindkraftverk vil ha store konsekvenser for reindrifta

17. november 2016, kl. 19:30

Av RUNE PEDERSEN

DEL I samtaler med både HVE og departementet har Torstein Appfell gjort det klart at han ikke har lov til å selge betelend.

- Jeg hadde ønsket at departementet skulle si nei til både Reinfjellet og Øyfjellet, men slik gikk det dessverre. I lederen av Jillen-Hjærne vedtoks.

Ar det er sagt gjør det kanskje litt vanskeligere å skote seg i Øyfjellet.

Faksimile Helgelendingen, helg.no

Mener Sametinget skaper splid mellom nordmenn og samer

- De truet med å skyte oss

Reineierne sier de er blitt truet av grunneierne. Grunneierne hevder det er de som blir truet. Der står en årelang konflikt som nå havner hos politiet.

BLIR DISKRIMINERT. - Merke 3,5 prosent av den norske majoritetsbefolkningen føler seg utsatt for diskriminering, er tallet for samiskstammede samer på hele 30 prosent, sier forsker Kari Lønning Hansen til Forskning.no. Foto: BERT ROALDISCANPIX

- Samisk rettighetsarbeid har stanset opp

Arbeidet med å sikre samenes rettigheter har stanset opp.

Samer blir mest mobbet

Samer opplever ti ganger mer diskriminering enn etniske nordmenn, ifølge en ny studie.

Faksimile dagbladet.no

- Samiske språk blir undergravd

Sameskolen i Hattfjelldal reddet fra nedleggelse: - Kan nesten ikke tro det

Sameskolen i Hattfjelldal er reddet fra nedleggelse. - Jeg kan nesten ikke tro at det gikk, sier Ole-Henrik Lilje, som er tidligere elev ved skolen og som har kjempet for å bevare det sør-samiske skoletilbudet.

Hilde Mangset Lorentsen
Journalist

Oppdatert 30.05.2016, kl. 13:43

Ole-Henrik Lilje og Francesca Klappfjell Hattset har selv gått på den sør-samiske skolen og har kjempet for at den skulle overleve.
Foto: Jostein Østhus

WAREN SARDNE

UPOLITISK ORGAN FOR SAMERNE I NORGE

No. 19	Utkommer 2 gangt med: Samer i høsten og våren	Roros, 1. desember 1923	Absorberer 10 styk. pr. side	5. aarg.
--------	---	-------------------------	------------------------------	----------

De nasjonale reindriftssamer i Helgeland rustet sig til kamp for fedres liv og fedres jord!

Faksimile nrk.no

FORESTILLINGEN STØTTES AV

WOW Reklame • Foto: Espen Storhaug • Trykk: DesignTrykk